

7E 75 4079

30к-3

12702

УЗВЫШША

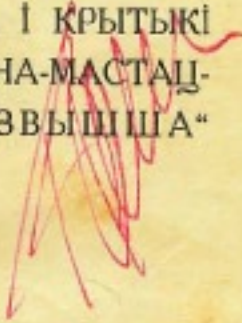
== ЧАСОПІСЬ ==

ЛІТАРАТУРЫ, МАСТАЦТВА І КРЫТКІ
БЕЛАРУСКАГА ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦ-
КАГА ЗГУРТАВАНЬНЯ „УЗВЫШША“

№ 3

М Е Н С К — 1927

5 05
1526

Царскі суд над творамі Ф. Багушэвіча

Адным з выдатных беларускіх пісьменьнікаў, які адыграў вялікую ролю ў рэволюцыянаванні беларускіх мас, трэба лічыць Ф. Багушэвіча (Мацей Бурачок, Сымон Рэўка з-пад Барысава).

Ф. Багушэвіч быў першым беларускім поэтам, які прымаў актыўны ўдзел у паўстанні супроць улады царскага самаўладства. У яго асобе мы бачым прыклад злучэння поэтычных мар і практычных дзеянняў рэволюцыйнага паўстання.

Вось чаму вершы Ф. Багушэвіча да 1905 году хадзілі ў нелегальным выглядзе, выданыя ў Лёндане на папяроснай паперы, хоць і з кур'эзным дазволам сынодальнай друкарні. Вершы яго адыгралі значную ролю ў якасці агітацыйнага матэрыялу, калі распаўсюджваліся 1-ай Беларускай Рэволюцыйнай Грамадой (1904—1906) разам з іншымі прокламацыямі Грамады, якія заклікалі да знішчэння ўлады царскага ўраду, памешчыкаў і капіталістых.

Лічачы беларускую мову ня мужыцкаю, а прыроднаю, Ф. Багушэвіч уносіць выхавальнае пачуццё прызнання асобы чалавека ў кола людзей, якія гавораць мужыцкаю народнаю моваю. Ён лічыць мову „адзежаю душы“. „Не пакідайце-ж,—піша Ф. Багушэвіч,—мовы нашай Беларускай, каб ня ўмерла“.

„Пазнаюць людзей ці па гаворце, ці па адзежы, хто якую носе: ото ж гаворка, язык ёсць адзежа душы“.

Фр. Багушэвіч яскрава паказвае сацыяльную няпраўду. Мастацкія вобразы яго так моцна заражалі моладзь рэволюцыйным настроем, што да 1905 году творы яго лічыліся нелегальнымі. А калі ў 1907-8 г. яны былі выданы беларускаю „Суполкаю“ ў Пецярбургу: „Загляне сонца і ў наша ваконца“ пад рэдакцыяй В. Л. Іваноўскага і Б. І. Эпімэхі-Шкпілы, дык урад Сталыпіна і Макарава ўзяўся ліквідаваць выданні Фр. Багушэвіча. Абвінавальны акт, прад'яўлены рэдактару „Дудкі Беларускай“ і „Смыка Беларускага“ Вацлаву Іваноўскаму склаўся з пераказвання беларускіх вершаў Ф. Багушэвіча, пераложаных на расійскую мову.

І вось, пры чытанні абвінавальнага акту ў Пецярбургскай судовай палатце пад старшыняваннем вядомага ката—сэнатара Крашаннікава, прокурор, падтрымліваючы абвінавачанне, кваліфікаваў выданне, як заклік да клясавай барацьбы і разбурэння ўстоў раіскай палітыкі ў Паўночна-Заходнім краі (праваслаўя і раіскай народнасці).

Пецярбургская судовая палата прыцягнула да судовай адказнасці і Ф. Багушэвіча, як аўтара „Дудкі Беларускай“, і прадстаўніка выдавецтва „Загляне сонца і ў наша ваконца“, які выпусціў гэты твор. І вось, калі судовы чыноўнік, чытаючы абвінавальны акт, стаў чытаць у перакладзе на раіскаю мову вершы Ф. Багушэвіча, то яскрава ўсталі вобразы Беларусі, створанія поэтам, і мары беднага селяніна

з асаблівым адценьнем беларускай беднасьці, жалбы і шуканьня сацыяльнай праўды.

У ліку іншых вершаў інкрымінаваўся выдавецтву і аўтару верш „Хрэсьбіны Мацюка“, у якім выведзён тагочасны генэрал-губарнатар Паўночна-Заходняга краю, князь Хаванскі, які ўжыў казацкую плётку для далучэньня вуніятаў да праваслаўя.

Аўтар дае малюнак спатканьня Мацея з казакамі, прычым ухільны адказ Мацея наконт нацыянальнасьці і веры быў прычынаю таго, што казак выцяў яго плёткаю. Мацей быў ашаломлены і заявіў:

„То мусіць і праўда, што я і паляк
І буду паляк я ад гэтай гэтэны!“

Але гэтым справа ня скончылася. Увосень прыехаў сам князь Хаванскі. Склікалі мужыкоў. Да іх ён зьвярнуўся з прамоваю:

„Эх, кажа, рэбяткі. Вы дуракі,
Што ў рускай зямлі ды катаікі!
Ну, пар вас прымае у спаю веру;
Дасьць зямлі многа!.. Вы на паперу
Тут падпішыце, а пот пагвеенце,—
Ну, братны, выт'ем па чары ўсе;
Бацюшка крыж і крапіла нясе!“

Пасьля гэтай прамовы сабраныя захісталіся. Першы з іх нерашуча заявіў:

„Спытайце, кажа, зун Мацея;
Як ён ды скажа перавярнуцца,
Дык усе вёскі на яго здадуцца“.

Але Мацей, ужо раз навучаны казакамі, рашуча адмовіўся перамяніць веру.

„Надумаўся, кажу, каб сто катаў
Дралі мне скуру, палкі на агню,
Я веры сваёй тымі не зьмяню!“

Князь ускіпеў і загадаў даць Мацею сто лоз. Схапілі яго казакі і пачалі лупіць:

„І б'юць—не баліць, хоць за сэрца б'юць;
За што-ж ён мне гэта ды скуру дзяро?
Як крыкну гэта: „Эй, біяце-ж мацней,
Мацнейшы ад веры вашаў Мацей!
О так то хрысьціян мове казакі
З тутэйшага ды ў палкі!“

Прокурор, які падтрымліваў на судзе абвінавачаньне, адзначаючы гэты верш, даводзіў, што выданьні і пашырэньне яго падрывае праваслаўе, самаўладства і расійскую народнасьць у Паўночна-Заходнім краі.

Абаронца-ж Гольдштэйн ужыў усё сваё адвакацкае кручкатворства і разбіў гэты пункт абвінавачаньня такім чынам. Дастаўшы ад беларусаў кнігу пратопрасьвіцера вайсковага і марскога духавенства, царскага духаўніка Шавельскага пад назваю „О воссоединении униатов с православной церковью“, прадэманстраваў гэту кнігу судзьдзям у камэргерскіх мундзірах і прачытаў услых якраз тое месца з гэтай кнігі, дзе Шавельскі пісаў, што негактычнасьць князя Хаванскага пашкодзіла справе праваслаўя. Карыстаючыся гэтаю думкаю Шавельскага, абаронца зазначыў, што „протопрасьвіцэр і царскі духаўнік“ дае гістарычную даведку аб князі Хаванскім, якая апраўдвае прыве-

дзеньня ў вершы факты. А потым, гаварыў абаронца, гэта справа мінулага, справа гісторыі,—як аўтар, так і выведзеныя ім асобы даўно-даўно памерлі.

Яшчэ больш кур'ёзна вышла з другім пунктам абвінавачання. Прокурор, адзначаючы верш „Ахвяра“ абвінавачваў выдаўца В. Іваноўскага у падбухторванні сялян на клясавую барацьбу з панамі. Абаронца-ж Гольдштэйн, разьбіваючы гэта абвінавачанне, даводзіў, што гэты верш—ня столькі заклік да клясавай барацьбы, колькі пераказ эвангельскіх заповедзяў у поэтычнай форме. Вось урывак з гэтага вершу—грамадзянскай малітвы:

„Маціся, бабулька, да Бога,
Каб я панам ніколі ня быў;
Каб людзей прызнаваў за братоў,
А багачства сваё меў за іх;
Каб за край быў умерці гатоў;
Каб ня прагнуў айчыны чужых;
Каб ня зразаў за грошы свой люд...“

Верш „У судзе“, які зьяўляецца сатыраю на тагочасны суд, быў першым зьмешчан у нелегальным „сынодальным выдаўні“ „Песьні“ і дэклімаваўся часта вучнёўскаю моладзьдзю на вечарынках і канцэртах. Выданьне гэтага вершу інкрывінавалася выдаўцу В. Іваноўскаму, як супроцьўрадавы акт і заклік да клясавай барацьбы. Прыцягнуты па гэтай справе да адказнасьці аўтар на суд не зьявіўся, бо быў ужо ў магіле.

Побач з гэтым мне ўспамінаецца яшчэ адзін эпізод. Раз, яшчэ да імперыялістычнай вайны, гурток студэнтаў беларусаў у Пецярбургу наладжваў вечарынку. Аўтару гэтых радкоў прышлося рыхтавацца да дэклімацыі вершу Ф. Багушэвіча „Быў у чысцы“. І вось тэатральная цэнзура, куды пасылаўся ўвесь рэпэртуар вечарыны на дазвол, выкасавала найбольш агітацыйныя месцы з гэтага вершу^{*)}. Карыстаючыся-ж тым, што беларусы добра „пачаставалі“ гарэлкай прыстава, які сядзеў на вечарыне ў якасьці прадстаўніка ўлады, я гэтыя месцы, дэклімуючы, яшчэ мацней падкрэсьліў, тым больш, што я быў загрымананы. Суфліраваў мне Тарашкевіч (цяперашні беларускі дэпутат польскага сойму).

Такім чынам з дэклімацыі верша Ф. Багушэвіча вышаў цэлы мітынг. А пасля канцэрту беларусы так нападлі прыстава, што ён

^{*)} Увага. Радкі, выкасаваныя цэнзураю:

„Лу і маркую: ці то цяпер шчасьце,
Як паноў ня стала, ці то была доля?
І лічу на пальцах: паншчызны дванасьце,
А галоў да трыццаць, як настала воля...
Там быў апаном, камісар і шэун,
Намесьнік, лясьнічы, хмістрыя, паны,
І кожны меў права ўзяць за бізун,
І вонны меў права да нашай сьліны...
А цяпер?.. Ой, штосьці кенска выходзе,
Цяпер ці на болей настала паноў,
Ня падта свабодна ў гэтай свабодзе.
І давай я лічыць паноў новых зноў:
Стараста, сонкі, пісар, старшыня,
Пасраднік, ураднік, асэсар і суд,
Зьезд, міравы, прысутны і сход...
Аж паднялася са страху чупрына,
Аж пальцаў ня стала на ўвесь гэты шчот.
А пальцамі-ж треба кармаць гэты люд!“

ледзь ногі валачыў і страціў усякую здольнасць наогул адрозніваць легальнае ад нелегальнага.

Фр. Багушэвіч меў значны ўплыў на іншых пісьменьнікаў, аб чым сведчыць, напрыклад, прызнанне Цёткі, што адзін зборнік сваіх вершаў яна назвала „Скрыпка Беларуская“ пад уплывам прадмовы Ф. Багушэвіча да свайго зборніку „Смык Беларускі“, у якой ён гаворыць, што будзе лічыць сваю мэту дасягнутай, калі яго зборнік каго-небудзь заахваціць скласьці „скрыпачку“. Вось, як сведчыць Цётка, яна пад уплывам гэтай прадмовы і напісала „Скрыпачку“.

І сапраўды „Смык“ Багушэвіча і „Скрыпка“ Цёткі сыгралі сваю рэвалюцыйную ролю ў справе рэволюцыянаваньня беларусаў і нацыянальнага іх самавызначэньня.